

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 30/2002 vp

Hallituksen esitys laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 24 päivänä lokakuuta 2002 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta (HE 190/2002 vp).

- rikostarkastaja Elina Isoksela, keskusrikospoliisi
- asianajaja Markku Fredman, Suomen Asianajajaliitto
- professori Juha Lappalainen.

Lisäksi valiokunta on saanut Käräjäoikeustuomarit ry:ltä kirjallisen lausunnon.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Asko Välimaa, oikeusministeriö
- presidentti Jussi Kivinen, Kouvolan hovioikeus
- laamanni Kauko Huttunen, Helsingin käräjäoikeus
- käräjätuomari Helena Salo-Pankakoski, Vantaan käräjäoikeus
- valtionsyyttäjä Matti Nissinen, Valtakunnan-syyttäjänvirasto

Viitetieto

Tämän hallituksen esityksen 1. lakiehdotuksessa ehdotetaan mm. oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n muuttamista. Samaa pykälää koskeva muutosehdotus sisältyy myös lakivaliokunnassa samanaikaisesti käsiteltävänä olevan esitutkintaa ja pakkokeinolainsäädännön muuttamista koskevan hallituksen esityksen HE 52/2002 vp 6. lakiehdotukseen. Ehdotukset on eduskuntakäsittelyssä sovitettava yhteen.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi eräitä oikeudenkäymiskaaren todistelua ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevia säännöksiä. Lisäksi esityksessä ehdotetaan otettavaksi käyttöön mahdollisuus julistaa asia käsiteltäväksi kiireellisenä.

Todistajan suojaamiseksi ehdotetaan, että tietyn edellytyksin todistajaa, muuta todistelutarcoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voitaisiin kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on

puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi. Myös puhe- ja näköyhteys kuulusteleminen olisi eräin lisäedellytyksin mahdollista.

Alle 15-vuotiaan lapsen tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulemismenettelystä todistelutarkoituksessa tuomioistuimissa ehdotetaan otettavaksi oikeudenkäymiskaaren tarkemmat säännökset. Lisäksi ehdotetaan, että alle 15-vuotiaan henkilön tai henkilön, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antamaa kuva- ja äänitallennettua kertomusta voitaisiin käyttää tuomioistuimissa todisteena.

Uutena instituutiona oikeudenkäymiskaareen ehdotetaan säännöksiä menettelystä, jonka avulla asianosainen voisi saada asiansa julistettua käsiteltäväksi kiireellisenä. Tuomioistuimien voisi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia julistetaan kiireelliseksi, kun laissa säädetyt edellytykset täyttyvät.

Lisäksi ehdotukseen sisältyvät säännökset ylimääräisestä muutoksenhausta menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon sekä rikosasian vastaajan vahingoksi että hänen edukseen.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Oikeudenkäyntimenettelyä on 1990-luvulla uudistettu laajasti sekä riita- että rikosasioiden osalta. Rikosoikeudenkäyntimenettelyä alioikeuksissa koskevat uudistukset toteutettiin 1.10.1997 voimaan tulleilla laeilla.

Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn toimivuutta on seurattu uudistuksen alusta alkaen, jotta epäkohtiin voidaan nopeasti puuttua. Seurannassa on ensimmäisenä havaittu eräitä oikeudenkäynnin osa-alueita, joilla tarvitaan uutta sääntelyä. Hallituksen esityksen tavoitteena on näiden tarvittavien säännösten toteuttaminen. Pääpaino on todistelumenettelyyn liittyvien uusien keinojen käyttöönotossa.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Todistajan suojelu

Todistajan ja muun kuultavan suojelun parantamiseksi ehdotetut säännökset täydentävät laissa jo aikaisemmin toteutettua suojelusäännöstöä. Säännösehdotukset ovat maltillisia ja perusteltuja. Todistajansuojelun on pysyttävä sopusoin-

nussa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten kanssa. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että kunnioitetaan ihmisoikeussopimuksissa turvattua syytetyn oikeutta kuulustella kaikkia todistajia, jotka todistavat häntä vastaan, samoissa olosuhteissa kuin syyttäjä ja asianomistaja.

Uusien säännösten täysi hyödyntäminen edellyttää, että kaikkiin tuomioistuimiin hankitaan asianmukainen tekninen varustus. Valiokunnan mielestä tämän toteuttamisessa ei saa viivytellä.

Asian kiireelliseksi julistaminen

Oikeudenkäymiskaaren 28 lukuun ehdotetaan otettaviksi säännökset siitä, miten tuomioistuimissa käsiteltävänä oleva asia voidaan julistaa kiireelliseksi. Ehdotus perustuu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätökseen tapauksessa *Kudla v. Puola*, jossa ihmisoikeustuomioistuin muutti aikaisempaa ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan tulkintaansa. Päätöksestä on luettavissa, että kansallisen lainsäädännön tulee mahdollistaa tehokas oikeussuojakeino, jonka avulla oikeudenkäyntiä joko pystytään nopeuttamaan tai sen pitkittymisestä voidaan suorittaa korvausta asianosaiselle. Kullekin valtiolle jää harkintavaltaa sen suhteen, mikä tämä oikeussuojakeino sen oikeusjärjestelmässä on.

Valiokunnassa kuullut asiantuntijat ovat olleet erimielisiä siitä, tarvitaanko Suomessa täl-

laista uutta oikeussuojakeinoa ja, jos tarvitaan, pitääkö keinolla voida vaikuttaa asian käsittelyyn ennakolta vai olisiko prosessin lopussa tai sen jälkeen käytettävissä oleva kantelutyypinainen keino parempi.

Valiokunta toteaa, että riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä on tarkistettu 1.1.2003 voimaan tulleella lailla. Uusien säännösten mukaan tuomioistuinten on laadittava jokaisesta asiasta käsittelysuunnitelma ja aikataulu. Säännösten sisäaajo on parhaillaan menossa. Hallituksen esityksen perusteluissa ei ole lainkaan pohdittu, miten ehdotettu säännöstö, jolla niin ikään on tarkoitus vaikuttaa asioiden aikataulutukseen, ja juuri voimaan tulleet säännökset sopivat yhteen. Tämän vuoksi valiokunta ei katso voivansa puoltaa säännöstön hyväksymistä. Tässä vaiheessa valiokunta ei myöskään ota kantaa siihen, onko asian kiireelliseksi julistaminen oikea keino Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan johdosta mahdollisesti tarvittavaksi uudeksi oikeussuojakeinoksi.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

17 luku. Todistelusta

11 §. Ehdotuksen mukaan alle 15-vuotiasta lasta ja henkisesti toiminnaltaan häiriintynyttä henkilöä voidaan kuulla tuomioistuimessa 21 §:ssä säädetyin edellytyksin. Jos tällaista henkilöä ei voida kuulla tuomioistuimessa, hänen esitutkinnaissa antamansa kertomus voidaan tietyin edellytyksin ottaa pääkäsittelyssä huomioon.

Pykäläehdotus on valiokunnan mielestä asianmukainen. Valiokunta kiinnittää huomiota pykälän perusteluihin, joiden mukaan syytetyn kyselyoikeuden asianmukaisen toteutumisen turvaamiseksi syylliseksi epäillylle on käytännössä varattava mahdollisuus oikeudelliseen apuun. Tuomioistuimen on syytä harkita, onko syytetyn kyselyoikeus sen mielestä asianmukaisesti turvattu vai ei. Jos ei ole, tallennetta ei voi-

da oikeudenkäynnissä ottaa sellaisenaan huomioon.

Tämän pykälän ja lakivaliokunnassa samaan aikaan käsiteltävänä olevaan esitutkintalakia ja pakkokeinoja koskevaan hallituksen esitykseen HE 52/2002 vp sisältyvien eräiden säännösten yhteensovittamisesta valiokunta toteaa seuraavaa.

Kummassakin esityksessä ehdotetaan, että pykälään lisätään säännökset siitä, milloin videota voidaan käyttää tuomioistuimessa todisteena. Ehdotusten lakitekkinen toteutus poikkeaa toisistaan. Kun tässä esityksessä ehdotettu säännös on yleisluonteinen ja lakitekkinesti yhteensopiva muiden oikeudenkäymiskaaren muutosten kanssa, valiokunta pitää tässä ehdotetun muutoksen hyväksymistä asianmukaisena.

Po. 11 §:n muutos liittyy hallituksen esityksessä HE 52/2002 vp esitutkintalakiin lisättäväksi ehdotettuun 39 a §:ään. Siinä säädetään, milloin poliisin on tallennettava kuulustelukertomus videolle. Esitutkinnaissa tehty videotointipäätös ei kuitenkaan lopullisesti ratkaise sitä, kuul-laanko henkilöä oikeudessa vai ei. Kuulustelun jälkeen tilanne voi muuttua, ja ao. kuultavaa voidaan kuulla myös tuomioistuimessa.

Niin tämä 11 § kuin esitutkintalain uusi 39 a § selkeyttävät oikeuskäytäntöä. Niillä ei ole sellaista keskinäistä riippuvuutta, että niiden pitäisi tulla voimaan samanaikaisesti.

21 §. Pykälään sisältyy menettelysäännökset siitä, miten alle 15-vuotiasta tai henkisesti häiriintynyttä henkilöä kuullaan todistajana tai todistelutarkoituksessa. Pykälän 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä on havaittu virhe. Sanan "kuulemista" sijasta momentissa pitää käyttää sanaa "kuulustelemista". Valiokunta ehdottaa sanan korjaamista.

34 §. Pykälään ehdotetaan otettavaksi säännökset henkilön kuulemisesta tuomioistuimessa asianosaisen läsnä olematta, koska nykyinen oikeuskäytäntö on epäselvä.

Pykälän 1 momentin mukaan todistajaa ja eräitä muita henkilöitä voidaan tietyin edellytyksin kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen läsnä

olematta. Käytännössä myös muiden kuin asianosaisten läsnäolosta saattaa aiheutua samanlaisia haitallisia seuraamuksia kuin asianosaisten läsnäolosta. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi oikeudenkäyntiyleisön joukossa olevat muut saman ryhmän tai järjestön jäsenet.

Pykälän perusteluissa viitataan oikeudenkäynnin julkisuudesta annettuun lakiin ja todetaan, että yleisön poistaminen oikeudenkäynnistä määräytyy oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain mukaan. Oikeudenkäynnin julkisuuslaissa ei kuitenkaan ole säännöstä, jonka perusteella todisteluja haittaava henkilö voitaisiin poistaa istuntohuoneesta todistelun ajaksi.

On asianmukaista, että tuomioistuimesta voidaan poistaa todistajan kuulustelua häiritsevä henkilö tai ryhmä. Tämän toteuttamiseksi valiokunta ehdottaa pykälän 1 momentin täydentämistä niin, että todistajaa ym. voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisten *tai muun henkilön* läsnä olematta. Valiokunta huomauttaa, ettei säännöstä ole tarkoitettu käytettäväksi koko yleisön poistamiseen.

28 luku. Asian kiireelliseksi julistaminen

1—6 §. Edellä yleisperusteluissa on todettu, ettei valiokunta puolla ehdotettujen uusien pykälien hyväksymistä. Siten 1—6 § on poistettava lakiehdotuksesta.

Koska 28 luvun voimassa olevat säännökset ovat vanhentuneita ja nyky-yhteiskunnassa tarpeettomia, valiokunta ehdottaa, että 28 luku kokonaisuudessaan kumotaan.

31 luku. Ylimääräisestä muutoksenhausta

Oikeudenkäymiskaaren vanhemmissa osissa siviiliasian oikeudenkäyntimenettelysäännöksissä käytetään termiä vastaaja ja rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelysäännöksissä termiä syytetty, mutta uudemmissa säännöksissä käytetään yleistermiä vastaaja. Tämän seurauksena

mm. eräät 31 luvun säännösehdotukset ovat sanonnallisesti mutkikkaita, kun niissä on jouduttu käyttämään kumpakin sanaa. Terminologian yhtenäistäminen kauttaaltaan on valiokunnan mielestä tarpeen. Sitä ei kuitenkaan ole mahdollista toteuttaa tässä yhteydessä, vaan se jää odotamaan sopivaa tilaisuutta.

Johtolause. Valiokunnan ehdottamista muutoksista seuraa, että johtolauseetta on tarkistettava.

2. Laki rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta

1 §. Perätön lausuma tuomioistuimessa. Rikos-oikeudellisen legaliteettiperiaatteen noudattamisen varmistamiseksi rikoslain perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevaan säännökseen ehdotetaan nimenomaista säännöstä videoneuvottelun ja puhelimesta kuulemisen osalta. Tätä varten pykälään lisätään uusi 2 momentti.

Valiokunnan huomiota on kiinnitetty siihen, että 1. lakiehdotuksen 17 luvun 34 a §:n mukaan todistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Johdonmukaisuuden vuoksi myös nyt puheena olevaan 1 §:ään pitäisi lisätä määre "muu soveltuva tekninen tiedonvälitystapa". Valiokunta yhtyy tähän käsitykseen.

Edellä sanotun perusteella valiokunta ehdottaa momentin täydentämistä. Samalla valiokunta toteaa, että pykälään pitää lisätä siitä poisjäänyt otsikko.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunioittavasti ehdottaa,

että 1. ja 2. lakiehdotus hyväksytään muutettuina seuraavasti:

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäymiskaaren 28 luku,
muutetaan (poist.) 17 luvun 21 ja 34 §, 51 §:n 1 momentti ja 65 § (*poist.*) sekä 31 luvun 10 §:n 1 momentti ja 15 §,
 sellaisina kuin ne ovat, 17 luvun 21 § laeissa 571/1948 ja 5/1969, 34 § mainitussa laissa 571/1948 ja laissa 947/1984, 51 §:n 1 momentti laissa 8/1994 ja 65 § laissa 1052/1991 *sekä* 31 luvun 10 §:n 1 momentti ja 15 § laissa 109/1960, sekä
lisätään 17 luvun 11 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 690/1997, uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti *siirtyvät* 3 ja 4 momentiksi, *lukuun* uusi 34 a § ja 31 lukuun (*poist.*) uusi 8 a ja 9 b § seuraavasti:

17 luku

Todistelusta

11 §

(Kuten HE)

21 §

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Kuultavan kuulustelea tuomioistuim, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa *kuulustelemista* asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuim katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

34 §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuim harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoite-

tussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta,

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää, tai

3) jos *henkilö* häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa *tämän puhuessa*.

(2 ja 3 mom. kuten HE)

34 a, 51 ja 65 §

(Kuten HE)

28 luku

Asian kiireelliseksi julistaminen

1—6 §

(Poist.)

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

8 a, 9 b, 10 ja 15 §

(Kuten HE)

Voimaantulosäännös

(Kuten HE)

2.

Laki**rikoslain 15 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 15 luvun 1 §:ään sellaisena kuin se on laissa 563/1998 uusi 2 momentti seuraavasti:

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §

Perätön lausuma tuomioistuimessa

hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, (*poist.*) puhelinta *tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.*

Voimaantulosäännös
 (Kuten HE)

— — — — —
 Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä

Helsingissä 7 päivänä helmikuuta 2003

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Henrik Lax /r	Kirsi Ojansuu /vihr
vpj.	Matti Vähänäkki /sd	Veijo Puhjo /vas
jäs.	Sulo Aittoniemi /alk	Susanna Rahkonen /sd
	Leena-Kaisa Harkimo /kok	Tero Rönkä /sd
	Erkki Kanerva /sd	Mauri Salo /kesk
	Toimi Kankaanniemi /kd	Petri Salo /kok
	Seppo Lahtela /kesk	Timo Seppälä /kok
	Annika Lapintie /vas	Marja Tiura /kok.
	Kari Myllyniemi /kesk	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Vuorisalo.